

ROZSUDEK SOUDNÍHO DVORA (třetího senátu)

4. června 2009*

Ve věci C-8/08,

jejímž předmětem je žádost o rozhodnutí o předběžné otázce na základě článku 234 ES, podaná rozhodnutím College van Beroep voor het bedrijfsleven (Nizozemsko) ze dne 31. prosince 2007, došlým Soudnímu dvoru dne 9. ledna 2008, v řízení

T-Mobile Netherlands BV,

KPN Mobile NV,

Orange Nederland NV,

Vodafone Libertel NV

* Jednací jazyk: nizozemština.

proti

Raad van bestuur van de Nederlandse Mededingingsautoriteit,

SOUDNÍ DVŮR (třetí senát),

ve složení A. Rosas, předseda senátu, A. Ó Caoimh, J. N. Cunha Rodrigues, J. Klučka (zpravodaj) a U. Lõhmus, soudci,

generální advokátka: J. Kokott,
vedoucí soudní kanceláře: R. Şereş, rada,

s přihlédnutím k písemné části řízení a po jednání konaném dne 15. ledna 2009,

s ohledem na vyjádření předložená:

- za T-Mobile Netherlands BV I. VerLoren van Themaatem a V. H. Affourtitem, advocaten,

- za KPN Mobile NV B. J. H. Braekenem a P. Glazenerem, advocaten,

- za Vodafone Libertel BV G. van der Klisem, advocaat,

- za Raad van bestuur van de Nederlandse Mededingingsautoriteit A. Prompers, jako zmocněnkyní,

- za nizozemskou vládu C. Wissels, jakož i Y. de Vriesem a M. de Gravem, jako zmocněnci,

- za Komisi Evropských společenství A. Bouquetem a S. Noëm, jako zmocněnci,

po vyslechnutí stanoviska generální advokátky na jednání konaném dne 19. února 2009,

vydává tento

Rozsudek

¹ Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce se týká výkladu čl. 81 odst. 1 ES.

- 2 Tato žádost byla podána v rámci sporu mezi jednak T-Mobile Netherlands BV (dále jen „T-Mobile“), KPN Mobile NV (dále jen „KPN“), Orange Nederland NV (dále jen „Orange“) a Vodafone Libertel NV (dále jen „Vodafone“), a jednak Raad van bestuur van de Nederlandse Mededingingsautoriteit (Orgán pověřený hospodářskou soutěží v Nizozemsku, dále jen „NMa“) ve věci pokut, které uvedený orgán uložil těmto podnikům za porušení článku 81 ES a čl. 6 odst. 1 zákona o hospodářské soutěži (Mededingingswet), ve znění vyplývajícím ze zákona, kterým se mění zákon o hospodářské soutěži (Wet houdende wijziging van de Mededingingswet) ze dne 9. prosince 2004 (dále jen „Mw“).

I – Právní rámec

Právní úprava Společenství

- 3 Pátý bod odůvodnění nařízení Rady (ES) č. 1/2003 ze dne 16. prosince 2002 o provádění pravidel hospodářské soutěže stanovených v člancích 81 a 82 Smlouvy (Úř. věst. L 1, s. 1; Zvl. vyd. 08/02, s. 205) uvádí:

„Aby bylo zajištěno účinné prosazování pravidel hospodářské soutěže Společenství a současně byla dodržována základní práva na obhajobu, toto nařízení by mělo upravit důkazní břemeno podle článků 81 a 82 Smlouvy [o ES]. [...] Tímto nařízením nejsou dotčeny vnitrostátní předpisy týkající se dokazování ani povinnost orgánů pro

hospodářskou soutěž a soudů členských států zjistit příslušné skutečnosti o případu, pokud jsou tyto předpisy a povinnosti v souladu s obecnými zásadami práva Společenství.“

4 Článek 2 uvedeného nařízení, nazvaný „Důkazní břemeno“, stanoví:

„Ve všech vnitrostátních postupech nebo postupech Společenství pro použití článků 81 a 82 Smlouvy spočívá důkazní břemeno, pokud jde o porušení čl. 81 odst. 1 nebo článku 82 Smlouvy, na té straně nebo orgánu, který vznesl obvinění. [...]“

5 Článek 3 odst. 1 a 2 téhož nařízení stanoví:

„1. Pokud orgány pro hospodářskou soutěž členských států nebo vnitrostátní soudy použijí vnitrostátní právní předpisy o hospodářské soutěži na dohody, rozhodnutí sdružení podniků nebo jednání ve vzájemné shodě ve smyslu čl. 81 odst. 1 Smlouvy, které by mohly ovlivnit obchod mezi členskými státy ve smyslu uvedeného ustanovení, použijí také článek 81 Smlouvy na takové dohody, rozhodnutí nebo jednání ve vzájemné shodě. [...]“

2. Použití vnitrostátních právních předpisů o hospodářské soutěži nesmí vést k zákazu dohod, rozhodnutí sdružení podniků nebo jednání ve vzájemné shodě, které mohou ovlivnit obchod mezi členskými státy, ale které neomezují hospodářskou soutěž ve smyslu čl. 81 odst. 1 Smlouvy. [...]“

Vnitrostátní právní úprava

- 6 Podle čl. 1 písm. h) Mw se „jednáním ve vzájemné shodě“ rozumí veškeré jednání ve vzájemné shodě ve smyslu čl. 81 odst. 1 ES.
- 7 Podle čl. 6 odst. 1 Mw jsou zakázány všechny dohody mezi podniky, rozhodnutí sdružení podniků a jednání ve vzájemné shodě, jejichž cílem nebo výsledkem je vyloučení, omezení nebo narušení hospodářské soutěže na nizozemském trhu nebo jeho části.
- 8 V souladu s článkem 88 Mw má NMa pravomoc uplatňovat článek 81 ES.

Spor v původním řízení a předběžné otázky

Skutkové okolnosti sporu v původním řízení

- 9 Z předkládacího rozhodnutí vyplývá, že zástupci operátorů, kteří nabízejí mobilní telekomunikační služby na nizozemském trhu, se sešli dne 13. června 2001.
- 10 V rozhodné době mělo v Nizozemsku vlastní mobilní telefonickou síť pět operátorů, a sice Ben Nederland BV (dále jen „Ben“, nyní T-Mobile), KPN, Dutchtone NV (dále jen „Dutchtone“, nyní Orange), Libertel-Vodafone NV (dále jen „Libertel-Vodafone“, nyní Vodafone), jakož i Telfort Mobiel BV [později O2 (Netherlands) BV, dále jen „O2 (Netherlands)“ a nyní Telfort]. V roce 2001 činily podíly těchto pěti operátorů na trhu

v uvedeném pořadí 10,6 %, 42,1 %, 9,7 %, 26,1 % a 11,4 %. Vybudování šesti mobilní telefonní sítě se nezdálo představitelné, neboť nebyla vydávána žádná nová povolení. Přístup na trh mobilních telefonních služeb byl tedy možný jedině prostřednictvím uzavření smlouvy s jedním nebo několika z těchto pěti operátorů.

- 11 Nabídka mobilních telekomunikačních služeb sestává z prepaid (předplacených) balíčků a smluv o službách postpaid (placených následně). Pro balíčky prepaid je charakteristické, že zákazník platí cenu telefonních hovorů předem. Zakoupením předplacené SIM karty nebo jejím dobytím totiž získá určitý počet minut volání, do jehož vyčerpání může telefonovat. Smlouvy o službách postpaid se naopak vyznačují tím, že počet provolaných minut za určité období je vyfakturován následně zákazníkovi, který krom toho platí pevně stanovený paušální poplatek, jenž může sám zahrnovat určitý počet minut volání.

- 12 Dne 13. června 2001 se setkali zástupci operátorů nabízejících mobilní telekomunikační služby na nizozemském trhu. Tato schůzka se týkala zejména snížení standardních provizí smluvních prodejců za smlouvy o službách postpaid od dne 1. září 2001 nebo přibližně od tohoto dne. Jak vyplývá z předkládacího rozhodnutí, účastníci této schůzky rovněž zmínili určité důvěrné informace.

- 13 Rozhodnutím ze dne 30. prosince 2002 NMa konstatoval, že Ben, Dutchtone, KPN, O2 (Netherlands) a Libertel-Vodafone mezi sebou uzavřely dohodu nebo jednaly ve vzájemné shodě. Jelikož NMa měl za to, že tato dohoda nebo jednání citelně omezily hospodářskou soutěž, a byly v důsledku toho zakázané čl. 6 odst. 1 Mw, uložil těmto podnikům pokuty.

- 14 Uvedené podniky podaly proti tomuto rozhodnutí NMa stížnost.
- 15 Rozhodnutím ze dne 27. září 2004 NMa prohlásil, že všechny důvody předložené společnostmi T-Mobile, KPN, Orange, Libertel-Vodafone a O2 (Netherlands) jsou částečně opodstatněné, a konstatoval, že jednání popsaná v rozhodnutí ze dne 30. prosince 2002 představují porušení nejen článku 6 Mw, ale i čl. 81 odst. 1 ES. V důsledku toho NMa všechny pokuty uložené uvedeným společnostem ponechal, přičemž zároveň snížil jejich výši.
- 16 T-Mobile, KPN, Orange, Vodafone a Telfort podaly proti rozhodnutí ze dne 27. září 2004 žalobu k Rechtbank te Rotterdam. Tento soud rozsudkem ze dne 13. července 2006 zrušil toto rozhodnutí a vrátil věc NMa k novému rozhodnutí.
- 17 T-Mobile, KPN, Orange, Vodafone (dále jen společně „dotyční operátoři“) a NMa se proti uvedenému rozsudku odvolaly ke College van Beroep voor het bedrijfsleven, který musí posoudit, zda byl pojem „jednání ve vzájemné shodě“ správně vyloženo s ohledem na ustálenou judikaturu Soudního dvora v této oblasti.

Stanovisko předkládajícího soudu

- 18 College van Beroep voor het bedrijfsleven se domnívá, že musí jednak určit, zda cílem oznámení informací o službách postpaid na schůzce dne 13. června 2001 bylo omezení hospodářské soutěže a zda NMa právem nepřezkoumal účinky jednání ve vzájemné shodě, a jednak, zda existuje příčinná souvislost mezi tímto jednáním ve vzájemné shodě a chováním dotyčných operátorů na trhu.

19 Předkládající soud nejdříve upřesňuje, že jednání ve vzájemné shodě dotčené ve věci v původním řízení se netýká ani spotřebních cen, které mají uplatňovat dotyční operátoři, ani sazeb smluv o službách postpaid, které mají být fakturovány konečným spotřebitelům. Týká se ve skutečnosti provize, kterou mají tito operátoři v úmyslu zaplatit za služby, které jim poskytují smluvní prodejci. V důsledku toho uvedený soud zdůrazňuje, že není možné mít za to, že přímým cílem jednání ve vzájemné shodě bylo určit ceny služeb postpaid na maloobchodním trhu.

20 Dále College van Beroep voor het bedrijfsleven uvádí, že má pochybnosti ohledně skutečnosti, že jednání ve vzájemné shodě dotčených operátorů, které se týkalo provizí přiznaných smluvním prodejcem za uzavření smluv o službách postpaid, je možné považovat za jednání, jehož cílem je vyloučení, omezení nebo narušení hospodářské soutěže ve smyslu čl. 81 odst. 1 ES. Uplatňuje totiž, že judikatura Soudního dvora v oblasti hospodářské soutěže může být vykládána v tom smyslu, že dohoda nebo jednání ve vzájemné shodě směřují k omezení hospodářské soutěže, pokud zkušenost ukazuje, že účinkem uvedené dohody nebo uvedeného jednání je vždy nebo téměř vždy vyloučení, omezení nebo narušení hospodářské soutěže bez ohledu na to, jaké jsou hospodářské okolnosti. Tak je tomu podle předkládajícího soudu v případě, kdy jsou skutečné škodlivé důsledky nepopiratelné a nastanou bez ohledu na to, jaké jsou vlastnosti relevantního trhu. Podle tohoto soudu je tedy třeba vždy zkoumat účinky jednání ve vzájemné shodě, aby se zabránilo tomu, že určité jednání bude považováno za jednání, které má za cíl omezení hospodářské soutěže, ačkoli je zjevné, že omezující účinky nemá.

21 Konečně pokud jde o příčinnou souvislost mezi jednáním ve vzájemné shodě a chováním uvedených operátorů na trhu, předkládající soud pochybuje o relevanci domněnky uvedené v rozsudcích ze dne 8. července 1999, Komise v. Anic Partecipazioni (C-49/92 P, Recueil, s. I-4125), a Hüls v. Komise (C-199/92 P, Recueil, s. I-4287), podle které neexistuje-li důkaz o opaku, jehož předložení přísluší zúčastněným subjektům, podniky, které jednájí ve vzájemné shodě a které zůstávají na trhu aktivní, zohledňují při určování svého chování na trhu informace, které si vyměnily se svými soutěžiteli. Je tomu tak o to více, jestliže jednání ve vzájemné shodě probíhá pravidelně po dlouhou dobu. Uvedený soud se táže, zda je na základě práva Společenství povinen použít tuto domněnku, i když existují odlišná vnitrostátní

ustanovení v oblasti provádění důkazů, a zda je taková domněnka použitelná na situace, ve kterých je základem jednání ve vzájemné shodě jediná schůzka.

22 Za těchto podmínek se College van Beroep voor het bedrijfsleven rozhodl přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující předběžné otázky:

- „1) Jaká kritéria je třeba uplatnit pro účely použití čl. 81 odst. 1 ES při posouzení, zda jednání ve vzájemné shodě má za cíl vyloučení, omezení nebo narušení hospodářské soutěže?

- 2) Je třeba vykládat článek 81 ES v tom smyslu, že při použití tohoto článku vnitrostátním soudem musí být důkaz příčinné souvislosti mezi jednáním ve vzájemné shodě a chováním na trhu podán a posouzen podle pravidel vnitrostátního práva za předpokladu, že tato pravidla nejsou méně příznivá než pravidla, která jsou použitelná na podobné vnitrostátní žaloby a v praxi neznemožňují nebo nadměrně neztěžují výkon práv přiznaných právním řádem Společenství?

- 3) Platí pro použití pojmu ‚jednání ve vzájemné shodě‘ uvedeného v článku 81 ES domněnka příčinné souvislosti mezi vzájemnou shodou a chováním na trhu vždy, tedy i v případě, kdy jednání ve vzájemné shodě bylo ojedinělé a operátor, který se na takovém jednání podílel, je i nadále činný na trhu, nebo pouze v takových případech, v nichž k jednání ve vzájemné shodě docházelo pravidelně po dlouhou dobu?“

K předběžným otázkám

K první otázce

- 23 Úvodem je třeba uvést, že pojmy „dohoda“, „rozhodnutí sdružení podniků“ a „jednání ve vzájemné shodě“ zahrnují ze subjektivního hlediska formy koluzí, které mají stejnou povahou a odlišují se pouze svou intenzitou a formami, ve kterých se projevují (viz v tomto smyslu výše uvedený rozsudek Komise v. Anic Participazioni, bod 131).
- 24 Proto, jak v zásadě uvedla generální advokátka v bodě 38 svého stanoviska, kritéria vyvozená z judikatury Soudního dvora za účelem posouzení, zda cílem nebo výsledkem chování je vyloučení, omezení nebo narušení hospodářské soutěže, jsou použitelná, ať už se jedná o dohodu, rozhodnutí nebo jednání ve vzájemné shodě.
- 25 V tomto ohledu je třeba uvést, že Soudní dvůr již poskytl určitá kritéria, která umožňují posoudit, zda dohoda, rozhodnutí nebo jednání ve vzájemné shodě mají protisoutěžní povahu.
- 26 Pokud jde o definici jednání ve vzájemné shodě, Soudní dvůr rozhodl, že takové jednání představuje formu koordinace mezi podniky, která, aniž by dospěla až k uzavření dohody ve vlastním slova smyslu, vědomě nahrazuje rizika hospodářské soutěže praktickou spoluprací mezi podniky (viz rozsudky ze dne 16. prosince 1975, Suiker Unie a další v. Komise, 40/73 až 48/73, 50/73, 54/73 až 56/73, 111/73, 113/73 a 114/73, Recueil, s. 1663, bod 26, jakož i ze dne 31. března 1993, Ahlström Osakeyhtiö a další v. Komise, C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 a C-125/85 až C-129/85, Recueil, s. I-1307, bod 63).

- 27 Pokud jde o posouzení protisoutěžní povahy jednání ve vzájemné shodě, je třeba se soustředit zejména na objektivní cíle, kterých má dosáhnout, jakož i na hospodářský a právní kontext, do kterého spadá (viz v tomto smyslu rozsudky ze dne 8. listopadu 1983, IAZ International Belgium a další v. Komise, 96/82 až 102/82, 104/82, 105/82, 108/82 a 110/82, Recueil, s. 3369, bod 25, jakož i ze dne 20. listopadu 2008, Beef Industry Development Society a Barry Brothers, C-209/07, Sb. rozh. s. I-8637, body 16 a 21). Krom toho, i když úmysl účastníků není pro určení omezující povahy jednání ve vzájemné shodě nezbytný, Komisi Evropských Společenství ani soudům Společenství nic nezakazuje, aby jej zohlednily (viz v tomto smyslu výše uvedený rozsudek IAZ International Belgium a další v. Komise, body 23 až 25).
- 28 Pokud jde o rozlišení mezi jednáními ve vzájemné shodě, která mají protisoutěžní cíl, a těmi, která mají protisoutěžní výsledek, je třeba připomenout, že protisoutěžní cíl a výsledek nejsou kumulativními, ale alternativními podmínkami pro posouzení, zda jednání spadá pod zákaz uvedený v čl. 81 odst. 1 ES. Podle judikatury ustálené od rozsudku ze dne 30. června 1966, LTM (56/65, Recueil, s. 337, 359), vede alternativní povaha této podmínky vyznačená spojkou „nebo“ nejdříve k nutnosti uvážit samotný cíl jednání ve vzájemné shodě s ohledem na hospodářský kontext, ve kterém má být uplatňováno. Nicméně v případě, že analýza znaků tohoto jednání ve vzájemné shodě neodhalí dostatečný stupeň škodlivosti ve vztahu k hospodářské soutěži, je pak třeba přezkoumat jeho účinky, a aby toto jednání podléhalo zakazu, musí existovat skutečnosti prokazující, že hospodářská soutěž byla ve značné míře buď vyloučena, nebo omezena či narušena (viz v tomto smyslu výše uvedený rozsudek Beef Industry Development Society a Barry Brothers, bod 15).
- 29 Dále je třeba zdůraznit, že pro posouzení, zda je jednání ve vzájemné shodě zakázáno čl. 81 odst. 1 ES, je zohlednění jeho konkrétních účinků nadbytečné, jeví-li se, že jeho cílem je vyloučení, omezení nebo narušení hospodářské soutěže na společném trhu (viz v tomto smyslu rozsudky ze dne 13. července 1966, Consten a Grundig v. Komise, 56/64 a 58/64, Recueil, s. 429, 496; ze dne 21. září 2006, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied v. Komise, C-105/04 P, Sb. rozh. s. I-8725, bod 125, jakož i výše uvedený Beef Industry Development Society a Barry Brothers, bod 16). Rozlišení mezi „svým cílem protiprávním jednáním“ a „svým výsledkem protiprávním jednáním“ vychází z okolnosti, že některé formy koluzí mezi

podniky mohou být považovány za škodlivé pro řádné fungování normální hospodářské soutěže již ze své povahy (viz výše uvedený rozsudek Beef Industry Development Society a Barry Brothers, bod 17).

30 Za těchto podmínek není, v rozporu s tvrzením předkládajícího soudu, nezbytné zkoumat výsledky jednání ve vzájemné shodě, jestliže je jeho protisoutěžní cíl prokázán.

31 Pokud jde o posouzení protisoutěžního cíle takového jednání ve vzájemné shodě, jako je jednání dotčené ve sporu v původním řízení, je třeba nejdříve připomenout, jak to uvedla generální advokátka v bodě 46 svého stanoviska, že k tomu, aby mělo jednání ve vzájemné shodě protisoutěžní cíl, postačuje, aby mohlo vyvolat negativní účinky na hospodářskou soutěž. Jinými slovy musí být s ohledem na právní a hospodářský kontext, do kterého spadá, pouze prakticky způsobilé vyloučit, omezit nebo narušit hospodářskou soutěž na společném trhu. Otázka, zda a v jaké míře skutečně k takovým účinkům dojde, může mít význam jen pro výpočet výše pokut a hodnocení práv na náhradu škody.

32 Zadruhé, pokud jde o výměnu informací mezi soutěžiteli, je třeba připomenout, že kritéria koordinace a spolupráce zakládající jednání ve vzájemné shodě je třeba chápat ve světle koncepce vlastní ustanovením Smlouvy týkajícím se hospodářské soutěže, podle které každý hospodářský subjekt musí autonomním způsobem určovat politiku, kterou hodlá uplatňovat na společném trhu (viz výše uvedený rozsudek Suiker Unie a další v. Komise, bod 173; rozsudky ze dne 14. července 1981, Züchner, 172/80, Recueil, s. 2021, bod 13; výše uvedený Ahlström Osakeyhtiö a další v. Komise, bod 63, a ze dne 28. května 1998, Deere v. Komise, C-7/95 P, Recueil, s. I-3111, bod 86).

- 33 Ačkoliv tento požadavek autonomie nevyklučuje právo hospodářských subjektů na rozumné přizpůsobení se existujícímu nebo očekávanému chování jejich soutěžitelů, striktně brání všem přímým nebo nepřímým kontaktům mezi těmito subjekty, jejichž cílem nebo výsledkem je ovlivnění tržního chování skutečného nebo potenciálního soutěžitele či odhalení tržního chování, o kterém tyto subjekty rozhodly, že budou samy uskutečňovat na tomto trhu nebo které zamýšlí samy uskutečňovat na tomto trhu, takovému soutěžiteli, jestliže je cílem nebo výsledkem těchto kontaktů dosažení podmínek hospodářské soutěže, které s přihlédnutím k povaze výrobků nebo poskytovaných služeb, významu a množství podniků, jakož i objemu uvedeného trhu neodpovídají obvyklým podmínkám relevantního trhu (viz v tomto smyslu výše uvedené rozsudky *Suiker Unie* a další v. Komise, bod 174, *Züchner*, bod 14, a *Deere v. Komise*, bod 87).
- 34 V bodech 88 a následujících výše uvedeného rozsudku *Deere v. Komise* tak Soudní dvůr rozhodl, že na silně koncentrovaném oligopolistickém trhu, jakým je trh dotčený ve věci v původním řízení, může výměna informací podnikům umožnit seznámit se s postaveními na trhu, jakož i obchodní strategií jejich soutěžitelů, a citelně tak změnit hospodářskou soutěž, která mezi hospodářskými subjekty přetrvává.
- 35 Z toho vyplývá, že výměna informací mezi soutěžiteli může být v rozporu s pravidly hospodářské soutěže, pokud zmírňuje nebo odstraňuje stupeň nejistoty o fungování relevantního trhu, a tím vede k omezení hospodářské soutěže mezi podniky (viz výše uvedený rozsudek *Deere v. Komise*, bod 90, a rozsudek ze dne 2. října 2003, *Thyssen Stahl v. Komise*, C-194/99 P, *Recueil*, s. I-10821, bod 81).
- 36 Zatřetí, pokud jde o možnost považovat jednání ve vzájemné shodě za jednání s protisoutěžním cílem, přestože toto jednání nemá přímou souvislost se spotřebitel-

skými cenami, je třeba uvést, že znění čl. 81 odst. 1 ES neumožňuje mít za to, že jsou zakázána pouze jednání ve vzájemné shodě, která mají přímý vliv na cenu zaplacenou konečným spotřebitelem.

- 37 Naopak z uvedeného čl. 81 odst. 1 písm. a) ES vyplývá, že jednání ve vzájemné shodě může mít protisoutěžní cíl, pokud spočívá v tom, že „přímo nebo nepřímo určuje nákupní nebo prodejní ceny anebo jiné obchodní podmínky“. Ve věci v původním řízení se zdá, jak to uplatňuje nizozemská vláda ve svých písemných vyjádřeních, že pro smlouvy o službách postpaid jsou provize smluvních prodejců rozhodujícím prvkem pro stanovení ceny, kterou zaplatí konečný spotřebitel.
- 38 V každém případě, jak uvedla generální advokátka v bodě 58 svého stanoviska, článek 81 ES směřuje, podobně jako ostatní pravidla hospodářské soutěže uvedená ve Smlouvě, nikoliv pouze k tomu, aby chránil bezprostřední hospodářské zájmy soutěžitelů nebo spotřebitelů, nýbrž i k tomu, aby chránil strukturu trhu, a tím hospodářskou soutěž jako takovou.
- 39 Proto na rozdíl od názoru, který patrně zastává předkládající soud, konstatování existence protisoutěžního cíle jednání ve vzájemné shodě nemůže být podmíněno konstatováním přímé souvislosti mezi tímto jednáním a spotřebními cenami.
- 40 Začtvrté, pokud jde o argument společnosti Vodafone, podle kterého cílem jednání ve vzájemné shodě dotčeného v původním řízení nemohlo být omezení hospodářské soutěže, protože standardní provize smluvních prodejců měly být v každém případě z důvodu tržních podmínek sníženy, z bodu 33 tohoto rozsudku vyplývá, že požadavek autonomie hospodářských subjektů nevylučuje jejich právo na rozumné přizpůsobení se existujícímu nebo očekávanému chování jejich soutěžitelů.

- 41 Nicméně jak uvedla generální advokátka v bodech 66 až 68 svého stanoviska, i když je pravda, že paralelní chování konkurenčních podniků nemusí nutně znamenat jednání ve vzájemné shodě, které je v rozporu s hospodářskou soutěží, je třeba mít za to, že protisoutěžní cíl sleduje výměna informací, která je způsobilá odstranit nejistoty v myslí dotčených osob ohledně dne, rozsahu a způsobů přizpůsobení, které musí dotyčný podnik provést, včetně případu, jaký je ve věci v původním řízení, kdy se přizpůsobení týká snížení standardní provize smluvních prodejců.
- 42 Je věcí předkládajícího soudu, aby ověřil, zda ve sporu v původním řízení mohou informace vyměněné na schůzce dne 13. června 2001 odstranit takové nejistoty.
- 43 S ohledem na všechny výše uvedené úvahy je třeba odpovědět na první otázku, že jednání ve vzájemné shodě má protisoutěžní cíl ve smyslu čl. 81 odst. 1 ES, jestliže z důvodu svých znaků a účelu a s ohledem na hospodářský a právní kontext, do kterého spadá, je prakticky způsobilé vyloučit, omezit nebo narušit hospodářskou soutěž na společném trhu. Není nezbytné, aby hospodářská soutěž byla skutečně vyloučena, omezena nebo narušena ani aby existovala přímá souvislost mezi tímto jednáním ve vzájemné shodě a spotřebitelskými cenami. Výměna informací mezi soutěžiteli sleduje protisoutěžní cíl, jestliže může odstranit nejistoty ohledně chování zamýšleného dotyčnými podniky.

K druhé otázce

- 44 Podstatou druhé otázky předkládajícího soudu je, zda v rámci přezkumu příčinné souvislosti mezi vzájemnou shodou a chováním podniků, které se na ní podílely, na trhu, souvislosti, která je vyžadována pro prokázání existence jednání ve vzájemné

shodě ve smyslu čl. 81 odst. 1 ES, musí vnitrostátní soud použít domněnku příčinné souvislosti uvedenou v judikatuře Soudního dvora, podle které tyto podniky, jestliže zůstávají aktivní na trhu, zohledňují informace, které si vyměnily se svými soutěžiteli, nebo zda může použít pravidla vnitrostátního práva týkající se důkazního břemene.

45 Jak uvedla generální advokátka v bodě 76 svého stanoviska, tato otázka směřuje k objasnění toho, zda domněnka, kterou uplatňují soudy Společenství, platí rovněž pro vnitrostátní orgány a soudy, když používají čl. 81 odst. 1 ES.

46 Podle předkládajícího soudu, pokud je uvedená domněnka zahrnuta v pojmu „jednání ve vzájemné shodě“ uvedeném v čl. 81 odst. 1 ES, musí ji vnitrostátní soud použít. Naproti tomu tvrdí, že pokud má být tato domněnka považována za procesní pravidlo, vnitrostátní soud ji může na základě zásady procesní autonomie členských států neuplatnit.

47 T-Mobile, KPN a Vodafone poznamenávají, že žádná skutečnost vycházející z článku 81 ES nebo judikatury Soudního dvora neumožňuje podpořit závěr, že je domněnka příčinné souvislosti nedílnou součástí pojmu „jednání ve vzájemné shodě“ uvedeného v čl. 81 odst. 1 ES. Mají tedy za to, že v souladu s ustálenou judikaturou přísluší při neexistenci právní úpravy Společenství v dané oblasti vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu, aby určil příslušné soudy a upravil procesní podmínky soudních řízení určených k zajištění ochrany práv, která jednotlivcům vyplývají z práva Společenství, za předpokladu, že tyto podmínky nejsou na jedné straně méně příznivé než ty, které se týkají obdobných řízení na základě vnitrostátního práva (zásada rovnocennosti), a že na druhé straně v praxi neznemožňují nebo nadměrně neztěžují výkon práv přiznaných právním řádem Společenství (zásada efektivity).

- 48 Nizozemská vláda a Komise se naopak domnívají, že domněnka příčinné souvislosti byla zavedena jako součást pojmu „jednání ve vzájemné shodě“ ve smyslu čl. 81 odst. 1 ES, a nikoliv jako procesní pravidlo na tomto pojmu nezávislé, takže tato domněnka zavazuje vnitrostátní soudy.
- 49 V tomto ohledu je třeba nejdříve připomenout, že článek 81 ES má jednak přímé účinky ve vztazích mezi jednotlivci a zakládá práva jednotlivců jako procesních subjektů, která musí vnitrostátní soudy chránit, a jednak že představuje kogentní ustanovení, nezbytné ke splnění úkolů svěřených Evropskému společenství, které vnitrostátní soudy musí uplatňovat i bez návrhu (viz v tomto smyslu rozsudky ze dne 1. června 1999, *Eco Swiss*, C-126/97, Recueil, s. I-3055, body 36 a 39, jakož i ze dne 13. července 2006, *Manfredi* a další, C-295/04 až C-298/04, Sb. rozh. s. I-6619, body 31 a 39).
- 50 Při použití článku 81 ES je tedy výklad, který k němu poskytne Soudní dvůr, závazný pro všechny vnitrostátní soudy členských států.
- 51 Pokud jde o domněnku příčinné souvislosti formulovanou Soudním dvorem v rámci výkladu čl. 81 odst. 1 ES, je třeba nejdříve připomenout, že Soudní dvůr rozhodl, jak to vyplývá ze samotného znění tohoto ustanovení, že pojem „jednání ve vzájemné shodě“ předpokládá, kromě vzájemné shody mezi dotýcnými podniky, i chování na trhu v návaznosti na tuto vzájemnou shodu a příčinnou souvislost mezi oběma skutečnostmi. Soudní dvůr měl dále za to, že je nicméně třeba předpokládat, neexistuje-li důkaz o opaku, jehož předložení přísluší zúčastněným subjektům, že podniky, které jednají ve vzájemné shodě a které zůstávají na trhu aktivní, zohledňují při určování svého chování na trhu informace, které si vyměnily se svými soutěžiteli. Je tomu tak tím spíše, jestliže jednají ve vzájemné shodě pravidelně během dlouhého období. Konečně Soudní dvůr dospěl k závěru, že takové jednání ve vzájemné shodě

spadá pod čl. 81 odst. 1 ES, i pokud nemělo protisoutěžní účinky na trhu (viz výše uvedený rozsudek Hüls v. Komise, body 161 až 163).

52 Za těchto podmínek je třeba konstatovat, že domněnka příčinné souvislosti vyplývá z čl. 81 odst. 1 ES, jak je vykládán Soudním dvorem, a že je v důsledku toho nedílnou součástí použitelného práva Společenství.

53 S ohledem na výše uvedené úvahy je třeba odpovědět na druhou otázku, že v rámci přezkumu příčinné souvislosti mezi vzájemnou shodou a chováním podniků, které se na ní podílely, na trhu, souvislosti, která je vyžadována pro prokázání existence jednání ve vzájemné shodě ve smyslu čl. 81 odst. 1 ES, je vnitrostátní soud povinen, neexistuje-li důkaz o opaku, jehož předložení přísluší těmto podnikům, použít domněnku příčinné souvislosti uvedenou v judikatuře Soudního dvora, podle které uvedené podniky, jestliže zůstávají na tomto trhu aktivní, zohledňují informace, které si vyměnily se svými soutěžiteli.

K třetí otázce

54 Podstatou třetí otázky předkládajícího soudu je, zda pro účely použití pojmu „jednání ve vzájemné shodě“ uvedeného v čl. 81 odst. 1 ES platí domněnka příčinné souvislosti mezi vzájemnou shodou a chováním dotýčných podniků na trhu vždy, tedy i v případě, kdy se jednání ve vzájemné shodě zakládá na jediné schůzce.

- 55 T-Mobile, KPN a Vodafone mají v podstatě za to, že z výše uvedených rozsudků Komise v. Anic Partecipazioni a Hüls v. Komise není možné dovodit, že domněnka příčinné souvislosti je použitelná v každém případě. Podle nich musí použití této domněnky zůstat omezeno na případy, kdy skutkový stav a okolnosti jsou totožné jako v uvedených rozsudcích. V podstatě uplatňují, že pouze za předpokladu, že se podniky scházejí pravidelně a všechny s vědomím, že si při předchozích schůzkách vyměnily důvěrné informace, je možné předpokládat, že tyto podniky upravily své chování na trhu na základě vzájemné shody. Krom toho se domnívají, že je nelogické mít za to, že podnik může založit své chování na trhu na informacích vyměněných na jediné schůzce, a to *a fortiori*, jestliže schůzka sledovala legitimní cíl, jak je tomu i ve věci v původním řízení.
- 56 Nizozemská vláda a Komise naopak tvrdí, že z judikatury, zejména z výše uvedených rozsudků Komise v. Anic Partecipazioni a Hüls v. Komise, jasně vyplývá, že domněnka příčinné souvislosti nezávisí na počtu schůzek, jež byly základem jednání ve vzájemné shodě. Poznávají, že uvedená domněnka je odůvodněná, pokud kontakty, ke kterým došlo, postačují s ohledem na jejich kontext, obsah a frekvenci, ke koordinaci chování na trhu, které může vyloučit, omezit nebo narušit hospodářskou soutěž ve smyslu čl. 81 odst. 1 ES, a pokud krom toho dotyčné podniky zůstanou na trhu aktivní.
- 57 Podle nizozemské vlády je věc v původním řízení dokonalou ilustrací skutečnosti, že jediná schůzka postačuje ke vzniku vzájemné shody. Schůzka ze dne 13. června 2001 jednak umožnila dotyčným operátorům shodnout se na snížení provizí smluvních prodejců. Krom toho tato schůzka rovněž umožnila odstranit nejistoty ohledně otázky, který operátor sníží své náklady na náborovou činnost, kdy a v jaké míře tak učiní, jakož i ohledně lhůty, ve které ostatní provozovatelé zareagují stejně.
- 58 V tomto ohledu je třeba uvést, že z bodu 121 výše uvedeného rozsudku Komise v. Anic Partecipazioni a z bodu 162 výše uvedeného rozsudku Hüls v. Komise vyplývá, že Soudní dvůr spojil použití uvedené domněnky jen s existencí vzájemné shody

a skutečností, že podnik zůstává na trhu aktivní. Připojení slov „a to tím spíše, jestliže jednání ve vzájemné shodě probíhá pravidelně po dlouhou dobu“, která ani zdaleka nepodporují tvrzení, podle kterého se domněnka příčinné souvislosti použije jen za předpokladu, že se podniky scházejí pravidelně, musí být nezbytně vykládáno v tom smyslu, že tato domněnka je posílena, jestliže podniky jednaly ve vzájemné shodě pravidelně po dlouhou dobu.

59 Jakýkoliv jiný výklad by v zásadě vedl k závěru, že jediná výměna informací mezi soutěžiteli by nemohla v žádném případě vést k jednání ve vzájemné shodě porušujícímu pravidla hospodářské soutěže uvedená Smlouvou. Přitom není vyloučeno, že v závislosti na struktuře trhu může jediný kontakt, jako je kontakt dotčený ve věci v původním řízení, v zásadě postačovat k tomu, aby se dotyčné podniky vzájemně shodly na chování na trhu, a dospěly tak k praktické spolupráci, která nahradí hospodářskou soutěž a rizika s ní spojená.

60 Jak správně uvedla nizozemská vláda, jakož i generální advokátka v bodech 104 a 105 svého stanoviska, je to jak předmět vzájemné shody, tak podmínky trhu, které určují jak často, v jakém rozmezí a jakým způsobem se soutěžitelé navzájem kontaktují, aby dospěli ke vzájemné shodě svého chování na trhu. Jestliže totiž dotyčné podniky vytvoří kartelovou dohodu s komplexním systémem jednání ve vzájemné shodě, pokud jde o velké množství aspektů jejich chování na trhu, pak může být pravidelné navazování kontaktů po delší dobu nezbytné. Pokud naopak, jako je tomu ve věci v původním řízení, je jednání ve vzájemné shodě jednorázové a směřuje k jednorázové harmonizaci chování na trhu ohledně jediného parametru hospodářské soutěže, může stačit i jediné navázání kontaktů k tomu, aby se uskutečnil protisoutěžní cíl, o který dotyčné podniky usilují.

61 Za těchto podmínek je třeba mít za to, že důležitý není ani tak počet schůzek mezi dotyčnými podniky jako skutečnost, zda kontakt nebo kontakty, ke kterým došlo, nabízejí těmto podnikům možnost zohlednit při určování svého chování na dotyčném

trhu informace, které si vyměnily se svými soutěžiteli a vědomě nahradit rizika hospodářské soutěže praktickou spoluprací mezi nimi. Když je možné prokázat, že tyto podniky dospěly ke vzájemné shodě a zůstaly na tomto trhu aktivní, je odůvodněné požadovat, aby prokázaly, že tato vzájemná shoda neměla vliv na jejich chování na uvedeném trhu.

- 62 S ohledem na výše uvedené úvahy je třeba odpovědět na třetí otázku, že pokud podnik podílející se na jednání ve vzájemné shodě zůstane na dotyčném trhu aktivní, použije se domněnka příčinné souvislosti mezi vzájemnou shodou a chováním tohoto podniku na tomto trhu i v případě, kdy se jednání ve vzájemné shodě zakládá pouze na jediné schůzce dotyčných podniků.

K nákladům řízení

- 63 Vzhledem k tomu, že řízení má, pokud jde o účastníky původního řízení, povahu incidenčního řízení ve vztahu ke sporu probíhajícímu před předkládajícím soudem, je k rozhodnutí o nákladech řízení příslušný uvedený soud. Výdaje vzniklé předložením jiných vyjádření Soudnímu dvoru než vyjádření uvedených účastníků řízení se nenahrazují.

Z těchto důvodů Soudní dvůr (třetí senát) rozhodl takto:

- 1) Jednání ve vzájemné shodě má protisoutěžní cíl ve smyslu čl. 81 odst. 1 ES, jestliže z důvodu svých znaků a účelu a s ohledem na hospodářský a právní kontext, do kterého spadá, je prakticky způsobilé vyloučit, omezit nebo narušit hospodářskou soutěž na společném trhu. Není nezbytné, aby hospodářská soutěž byla skutečně vyloučena, omezena nebo narušena ani**

aby existovala přímá souvislost mezi tímto jednáním ve vzájemné shodě a spotřebitelskými cenami. Výměna informací mezi soutěžiteli sleduje protisoutěžní cíl, jestliže může odstranit nejistoty ohledně chování zamýšleného dotyčnými podniky.

- 2) V rámci přezkumu příčinné souvislosti mezi vzájemnou shodou a chováním podniků, které se na ní podílely, na trhu, souvislosti, která je vyžadována pro prokázání existence jednání ve vzájemné shodě ve smyslu čl. 81 odst. 1 ES, je vnitrostátní soud povinen, neexistuje-li důkaz o opaku, jehož předložení přísluší těmto podnikům, použít domněnku příčinné souvislosti uvedenou v judikatuře Soudního dvora, podle které uvedené podniky, jestliže zůstávají na tomto trhu aktivní, zohledňují informace, které si vyměnily se svými soutěžiteli.
- 3) Pokud podnik podílející se na jednání ve vzájemné shodě zůstane na dotyčném trhu aktivní, použije se domněnka příčinné souvislosti mezi vzájemnou shodou a chováním tohoto podniku na tomto trhu i v případě, kdy se jednání ve vzájemné shodě zakládá pouze na jediné schůzce dotyčných podniků.

Podpisy.